

DODATAK ZA VLAHA BUKOVCA

Radoslav Tomić

Boravak slikara Vlahe Bukovca (1855—1922) u Splitu od studenog 1884. do kraja rujna 1885. godine svakako je jedan od najznačajnijih događaja u likovnom životu grada u prošlom stoljeću. Svoju vrlo bogatu splitsku aktivnost slikar će okruniti izložbom u zgradi realne gimnazije, od koje će prihod velikodušno namijeniti gradskoj sirotinji.¹

Njegova izložba, ujedno i prva likovna manifestacija u Splitu, popraćena priličnim publicitetom i odobravanjem — Vicko Mihaljević i G. Zarbarini mu posvećuju prigodne pjesme — svjedoči da se Bukovac našao u Splitu u jednom od njegovih najsudbonosnijih dana. Netom pohrvaćena općina, 1882. godine, značila je pobjedu građanskog nacionalnog duha u usponu, i slikarev boravak kao da potvrđuje i u umjetnosti preporod koji se tih decenija uspješno okončavao, izuzev Zadra, u cijeloj Dalmaciji.

Cijela je prva polovina devetnaestog stoljeća u Splitu bila oskudna značajnijim likovnim događajima. Pad Mletačke republike označio je i dublji raspad cijelog jednog povijesnog i društvenog ustrojstva, a ne samo promjenu na političkom planu. Francuski izlet u Dalmaciju, u suštini neshvaćen u strahu pred revolucionarnim promjenama, urodit će dezintegracijom i sporim društvenim promjenama, a upravo dugostoljetna dominacija Mlečana rezultirala je mučnim nacionalnim dvojtstvom Hrvata u Dalmaciji. Ionako osiromašena pokrajina, u okviru austrijske imperije doživljavala je svoju provincijalizaciju i nesnalaženje u okviru kulture s drugačijom tradicijom. Odumiranje aristokracije, neprofilirano građanstvo, rijetko činovništvo i neemancipirano seljaštvo slika je Splita koja nam stoga izgleda plošno, jednodimenzionalno i statično.

Uistinu su rijetke umjetničke pojave u Splitu u prvoj polovini stoljeća. Nijedan splitski slikar — a rijetki su — koji djeluje prije

¹ Za Bukovčev boravak u Splitu usp. *M. Tripković*, Bukovčeve slike u Splitu, u *K. Prijatelj — M. Tripković*, Prilozi o slikama splitske galerije, Split 1954, str. 17—28. *V. Kružić-Uchytíl*, Vlaho Bukovac, Zagreb 1968. kompletira katalog splitskih djela i valorizira »splitsku fazu« u okviru slikarevog kompletnog opusa. Od novije literature usp. *K. Prijatelj*, Slikarstvo u Splitu u vrijeme narodnog preporoda, Hrvatski narodni preporod u Splitu, Split 1984, str. 261—273, u kojem se članku analizira i značenje Bukovčeva boravka u kontekstu splitskog ottocenta.

Bukovčeva dolaska nije profesionalan isključivo vezan uz tu djelatnost. Antun Barač (1790—1855) je pandurski časnik, Petar Zečević (1807—1876), iako uči slikati kod Dubrovčanina Rafa Martinija, je pisar, a Franjo Bratanić (1816—1883) je liječnik. Najvažniji splitski slikar Juraj Pavlović (1803—1886), bogati plemić i oficir, nejasne slikarske naobrazbe, neshvaćen u sredini u kojoj stvara, tek je u nekoliko portreta uspio nadvladati zanatsku prosječnost. Boravak Rafa Martinija iz Dubrovnika, Ivana Skvarčine iz Zadra, Vincenta Poireta, Antonija Zuccara i drugih osrednjih, najčešće talijanskih lutajućih slikara, svjedoči više o kontinuitetu potreba za umjetnošću sredine bogate tradicijom, nego li o zrelim ostvarenjima. Sva slikarska aktivnost najčešće ostaje u sferi

V. Bukovac, Portret Špire Marića

portretiranja plemića i obogaćenih građana, ili na izradi crkvenih pala za Split i okolicu, a umjetnički se inventar uklapa u zagušenu i anemičnu duhovnu klimu austrijskog dalekoga grada koji još sredinom stoljeća dvoji između Italije i Hrvatske. Slikarstvo je dijelilo sudbinu života uopće — zadržavale su se već prilično nagrižene staleške norme ponašanja, njegovala se tradicija i starina, a nova su se stremljenja lagano probijala u zapretanoj mediteranskoj sredini.² Upravo je iz navedenih razloga Bukovčev boravak u Splitu bio toliko značajan. Kako sam navodi u autobiografskim zapisima, naslikao je 1884—85. godine u Splitu oko 100 slika, pa iako pretjeruje, katalog njegovih splitskih

² Za slikarstvo Splita u 19. stoljeću usp. navedeni tekst K. Prijatelja gdje je navedena i starija literatura, kako o problemima tako i o ličnostima koje se ovdje spominju.

djela danas poznatih, obuhvaća 39 radova, što je zapravo više nego li su kompletni opusi nekih njegovih prethodnika u Splitu³

Inspirativna sredina živog, postpreporodnog razdoblja velikih planova i jasnih ideala, na slikara je neosporno pozitivno djelovala, tim više što je i on sam aktivno uključen u nacionalno-politička previranja i pod utjecajem Mede Pucića pohrvaćuje izvorno talijansko prezime Faggioni u Bukovac. Njegovo je slikarstvo za Split sigurno bilo revolucionarno, i treba naprosto usporediti gotovo suvremene portrete tada starog slikara Jurja Pavlovića (umire 1886) i Bukovčeve, koji u Split dolazi ovjenčan pariškim uspjesima i energijom talenta u punom zamahu

V. Bukovac, Portret Delfine Illich rod. Muzzarelli

prve zrelosti. Anegdotalni (i još zagubljen) portret profesora Zarbarinija upravo je potvrda kako slikareve lakoće baratanja kistom tako i virtuozne sposobnosti stvaranja. Bukovčeve sočne boje, uljepšane fizionomije koje ne poznaju dubokih psihičkih problema (sjeta i blaga zamišljenost najdublji su ponori do kojih slikar uopće doseže) u sredenom ambijentu građanskih domova, intimnost i blagonaklonost kojom slikar

³ Poslije obimnog kataloga u spomenutoj monografiji Vere Kružić Uchytíl vidi za nove dopune — *Zoraida Demori Staničić*, Rani Bukovac u Splitu, Kulturna baština 13, Split 1982, str. 98—101. i *K. Prijatelj*, Bukovčeva slika »Poslije kupanja« iz 1897. u Splitu, Kulturna baština 13, Split 1982, str. 102—103. Za dopunu Bukovčeva kataloga u Zadru vidi *V. Kržić-Uchytíl*, Bukovac u Zadru, Zadarska revija 4/5, Zadar 1985, str. 451—464.

prilazi modelu, savršeno su morale odgovarati duhu Splitskoga ozarenih pobjedom nad nelogičnom ideologijom regionalizma. Upravo u Splitu Bukovac stvara neka svoja prvorazredna ostvarenja uopće: koloristički izniman portret biskupa Marka Kalogjere snažne fizionomije, intimistički nježan pun unutrašnje ozarenosti grupni portret obitelji Katalinić, i vjerujemo najuspjeliji rad, portret Armanda Meneghella — mladog guslača — u kojem je slikar ostvario jedno od najboljih djela cijelog 19. stoljeća u hrvatskom slikarstvu, uspjevši u sliku unijeti duboku duhovnu zanesenost glazbom mladog violiniste. U toj je slici Bukovac zapravo nadišao vlastitu tadašnju slikarsku metodu, pošavši dalje i dublje u analitičkom ispitivanju cjelokupnog slikarskog postupka i prodiranja u ljudsku psihologiju. Cijela ona energija (sa središtem na rukama glazbenika) kojom je ispunjena slika, naslikana širokim i oslobođenim baratanjem kistom, ona zatvorena emocionalna suživljenost lika i instrumenta, potvrđuje da je Bukovac kompleksnija i strukturiranija slikarska ličnost nego li ga najčešće ocjenjujemo i doživljavamo.

Stoga je dopuna njegovom splitskom katalogu važan doprinos cjelokupnom Bukovčevom opusu.

Donedavno smatran izgubljenim, portret Špire Marića (54 × 45 cm), Bukovčeva prijatelja za vrijeme splitskog boravka, kvalitetom ulazi u najbolja slikareva ostvarenja »splitske faze«.⁴ Sin Ane i Pere Marića, a polubrat Mare i Natalije Aljinović koje je Bukovac također portretirao, svojim lijepim licem neopterećenog izraza mora da je inspirirao slikara. Mladić krupnih, živih očiju vedrog i nepomućenog sjaja, i guste brade, senzualnih usana i lica, nosi na glavi crvenkapu (fes) dugih resa, koja još intenzivnije ističe lice na zelenkastosmeđoj pozadini i smeđoj odjeći.⁵ Bijeli ovratnik unosi diskretno novi koloristički akcent. Lijevo dolje je zapis: A MON AMI SPIRO BUKOVAC, što je još jedna potvrda njihovog posvjedočenog prijateljstva. Slika je nastala na početku Bukovčevog splitskog boravka, krajem 1884. godine.

Najčešće je Bukovac u Splitu slikao članove obitelji Karaman, Katalinić i Marić.⁶ Do sada je tek usput bilo spomenuto da je portretirao i članove istaknute bračko-splitske obitelji Illich. Portret (66,5 × 55,5 cm), Delfine Illich, rođene Muzzarelli⁷ (1833—1914), kćerke liječnika Alberta Muzzarellija⁸ koji je kratko vrijeme bio u službi i u Dubrovniku, naslikao je Bukovac 1885. godine. Prikazao je poprsje zrele žene u ovalu, en face. Portretirana, lijepog, blijedog lica, blago stisnutih usnica, jačeg nosa i krupnih, prodornih, živih i već pomalo upalih očiju pronicava

⁴ M. Tripković ga 1954. g. registrira u Kninu u vlasništvu Zorke Marić. V. Kružić-Uchytel u monografiji ga identificira po dokumentaciji, a ponovo ga otkriva K. Prijatelj u Splitu u vlasnosti dr Borbena Uglešića. Usp. K. Prijatelj, Slikarstvo u Splitu..., str. 268.

⁵ Fes ima i Pero Marić na Bukovčevu portretu u Galeriji umjetnina u Splitu, vidi V. Kružić-Uchytel, n. dj., str. 194, sl. 201.

⁶ Bukovac 7 puta slika članove obitelji Katalinić, 6 puta članove obitelji Karaman, a 5 puta Marić-Aljinović.

⁷ Vlasnik slike je dr Ivan Ilić, Dubrovnik.

⁸ O ličnosti Alberta Muzzarellija liječnika u Dubrovniku od 1817. do 1820. g. vidi K. Prijatelj, Opis Dubrovnika i Boke u pismu dr Alberta Muzzarellija. Acta historica medicinae pharmaciae veterinae 2, Beograd 1961, str. 153—169.

pogleda, ima kosu sprijeda zategnutu i razdijeljenu po sredini, a na vrhu skupljenu u bogatu pletenicu. Portretirana je u crnoj, svilenoj haljini i bijeloj bluzi, a u ušima su joj male naušnice. Slikarski je portret izveden solidno i ponešto cerebralno i potpuno otkriva fizionomiju njenog izduženog i odmjerenog lica, pročišćenog i jednostavnošću ispunjenog oblika na rubu asketizma, ali i diskretne ironije neuhvatljivog osmjeha.

V. Bukovac, Portret Pietra Illich

Portret, (66,5 × 55,5 cm), dr Pietra Illicha⁹ (1826—1896), njenog supruga, nastao iste 1885. godine prikaz je vremešnog muškarca na sasna tamnoj pozadini pokrenutog ulijevo, s blagom sjenom na desnoj strani lica. Muškarac svjetloružičaste puti, sijede brade i sijedog gustog brka, tamnih očiju, zamišljenog ali oštrog pogleda. Kosa je portretiranom još uvijek tamna a lice čvrsto. I ovaj je portret naslikan vješto, gotovo

Njegov portret radi Rafo Martini, zatim nepoznati slikar početkom 19. stoljeća i Ivan Skvarčina (n. dj., str. 155). I njegova kći Delfina također je poznata preko nekoliko portreta. Portretirao ju je Pompeo Molmenti kao mladu djevojku, a malo vremena nakon Bukovca Josip Lalić. Posljednja slika je u Muzeju grada Splita.

⁹ Vlasnik slike je Bruno Illich-Alberti, London. I dr Petra Illicha portretira Josip Lalić, i slika se također nalazi u Muzeju grada Splita.

je shvaćen kao zadatak koji treba biti solidno oblikovan, i potvrđuje zapažanje Marije Tripković¹⁰ da su »njegovi portreti više slični nego karakteristični.«

Portret (60 × 50 cm) njihove kćerke Giuseppine Illich-Luxardo¹⁰ (1867—1942) nastao kao i dva prethodna 1885. godine (u desnom donjem kutu autor se i potpisao: Bukovac, 1885, Spalato), također se uklapa u dosada nabrojene portrete, a šire ulazi ravnopravno u splitsku galeriju Bukovčevih portreta. Njeno mlado, vrlo nježno i lijepo lice, velikih plahih očiju, oslikano sitnim potezima i s velikom pomnjom označava »srednju mjeru« Bukovčeve portretistike uopće. Oslobođenog i izvjesnog poteza, blistavog kolorita, slikar jednako kvalitetno oslikava mladost djevojačkog lica, kosu i čipkanu maramu prebačenu preko ramena. Dopadljivost lika, ljupka atmosfera, spretna impostacija i izvjesna ležernost izraza, elementi su koji Bukovca znaju pretvoriti u pravog virtuozu. »Virtuoz... Ali vanredan virtuoz. Pravi Dubrovčanin. U njega nema ništa religiozno kao u njegova hrvatskog Polluxa Medovića, njemu kao da nedostaje... dramatike i povijesnog razumijevanja... Bukovac je pjesnik boja i ljudske duše.«¹¹

Njegova blijeda lica iscizelirane teksture pripadaju 19. stoljeću. Bukovac sintetički, a ne analitički, oblikuje unutarnji svijet pojedinca, on slika pripadnike određenog društvenog sloja koji je znao uspostaviti ravnotežu vlastitosti i svijeta. Stoga je njegova galerija splitskih portreta danas ujedno i prisjećanje na prošlostoljetni realizam i suzdržanost, koja ne ispoljava ništa od unutrašnje napetosti. On je kao portretist graditelj fizionomija, realist, a ne iznijansirani psiholog koji nastoji da razotkrije unutarnju bit lika. Na njegovim portretima nema romantičarske patetike, niti modernističkog razaranja teme, nema metafore ili simbola. Bukovac ne negira prirodnu vjerodostojnost lika, on nije misaon ili alegoričan, niti poznaje distance umjetnik-model, već neposredno, intimno i toplo hvata lik, nastojeći u svakom trenutku biti nepristran promatrač koji suptilno opaža, a ne eksperimentira. Vjerojatno zbog tipiziranih fizionomija bez ljudskog patosa, koje se skrivaju iza lijepih i dotjeranih lica, može nam Bukovac djelovati ponešto nerazumljivo. Ipak, gledajući njegov opus u cjelini, a portrete posebno, on je najbolji slikar »građanske« umjetnosti u optimističkom uzletu. Bukovac je svojim portretima sintetizirao kraj prošlog stoljeća, a svojim avanturističkim životom on je prvi naš moderni slikar koji počima stvarati u neposrednom dodiru s Evropom.

Konačno, treba istaći da slikar dolazi u Split vrlo mlad, s 29 godina, i da je jednogodišnji splitski boravak bio očito zanimljiv i slikaru koji je mogao provjeriti samog sebe, daleko od kritike i konkurencije, a isto tako i duhovnu situaciju u domovini, kamo se namjeravao vratiti. Split je znao iskoristiti slikara, imajući realne društvene pretpostavke i stoljećima njegovan ukus. Bukovac, portretist triju dinastija, na najadekvatniji način je, kao samosvjesni umjetnik i pariški đak, definitivno

¹⁰ Vlasnici slike su Franco i Suzanna Luxardo, Torreglio (Padova).

¹¹ A. G. Matoš, citirano prema: »Misli i pogledi A. G. Matoša«, priredio Mate Ujević, Zagreb 1955, str. 52—53.

V. Bukovac, Portret, Giuseppine Illich-Luxardo

odvojio Split od nejasnih umjetničkih potreba što se osjećalo kroz cijelo devetnaesto stoljeće. Otvorio je put budućem naraštaju umjetnika koji će taj grad učiniti značajnim središtem rađanja i razvitka moderne hrvatske umjetnosti.¹²

¹² Iako je Bukovac slikao i djela s nedvojbena ideologijsko-nacionalnom osnovom (Gundulićev san, Dubravka, Zastor Hrvatskog narodnog kazališta i dr.), u Splitu se njegov opus iscrpljuje u portretiranju. Pohrvaćena općina, osvojena od građana bila je upravo u trenutku kada se moglo očekivati da politička pobjeda nađe svoje likovno uobličjenje, kao što se dogodilo uostalom i u Zagrebu, gdje je kroz Bukovčeva djela nacionalna tematika našla svoga predstavnika. Splitska sredina nije, dakle, svoju pobjedu predložila nijednom umjetniku kao mogućnost za likovnu realizaciju. Nacionalno-ideološka tematika prisutna je — ali diskretno — u ukrašavanju splitskog kazališta. Ipak, Bukovac je u Splitu ostao zahvaljujući velikoj potražnji od strane pojedinaca, a ne samo grada i njegove općinske uprave koja nije iskoristila slikarev boravak. Ta činjenica nije zanemariva u analizi duhovne atmosfere Splita toga vremena. Izgleda nam, naime, da je 19. stoljeće u Dalmaciji označavalo početak raspada stoljetne komunitarnosti u gradovima, i njihovog zajedništva. Gradanski je sloj s jedne strane zagovornik nacionalnog zajedništva i svjetonazora, a s druge individualizirane svijesti pojedinačnih interesa i potreba. Možda tu leži Bukovčeva isključiva vezanost uz portretiranje za vrijeme splitskog boravka.

CONTRIBUTION A L'OEUVRE DE VLAHO BUKOVAC

Radoslav Tomić

Le séjour de l'éminent peintre croate Vlaho Bukovac (1855—1922) à Split, en 1884 et 1885, riche en activité picturale intensive et se terminant par une exposition particulière, est un événement significatif dans la vie picturale relativement pauvre de cette ville durant le XIXe s.

Dans le milieu conservateur d'une ville provinciale, Vlaho Bukovac, élève de l'Académie des Beaux-Arts de Paris, peint uniquement les portraits d'individus représentant toutes les couches sociales — formant ainsi une galerie de portraits dont certains font partie des oeuvres anthologiques du peintre. Pour cette raison, la découverte de certains tableaux, jusqu'à présent inconnus ou perdus, est importante car cela nous apporte de nouveaux renseignements et complète notre connaissance de l'oeuvre de Bukovac.

Trois portraits de membres de la famille Illich (Delfine, Giuseppina et Pietro) jusqu'à présent inconnus, et le portrait de Špiro Marić perdu, confirment l'habileté du peintre qui présente la figure humaine de façon intime et chaude, sur les traces du réalisme, et exprime, dans sa démarche picturale, une légèreté, une fraîcheur, qui seront toujours typiques pour Vlaho Bukovac durant toutes les phases de sa fructueuse création.